

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

УДК: 347.9

Ходанович В.О.,
кандидат юридичних наук,
Академія адвокатури України

Анотація: Стаття присвячена дослідженню інституту судової експертизи в цивільному процесі України. На основі аналізу наукової літератури, норм чинного законодавства, в статті розкриваються поняття та характерні риси судової експертизи, виокремлюються специфічні риси висновку експерта як засобу доказування в цивільному процесі. Проаналізовано зміст чинних нормативних актів, що регулюють питання використання спеціальних знань в цивільному процесі, зокрема статті, присвячені використанню спеціальних знань експерта при вирішенні цивільних спорів

Ключові слова: цивільний процес, судова експертиза, оцінка висновку експерта

Постановка проблеми. Визначальною складовою системи засобів захисту прав людини в кожній демократичній державі є науково забезпечене, організаційно збалансоване, функціонально доступне й ефективне правосуддя. Стрижневим елементом правосуддя, його визначальною ланкою є доказування, яке забезпечується розвинутою теорією доказів, системним і логічним законодавством у цій галузі та усталеною практикою судового розгляду цивільних справ. З народженням і становленням цивільного судочинства виникла гостра необхідність в широкому використанні різноманітних засобів доказування, серед котрих одну з найважливіших ролей відіграє судова експертиза, яка призначається у спорах у сфері цивільних правовідносин, вирішення яких складає компетенцію цивільних судів. Діяльність суду зводиться до того, щоб в процесі розгляду й вирішення кожної справи досягти правильного знання про фактичні обставини, що характерні для спірних правовідносин, і точно застосувати до встановлених юридичних фактів норму чи низку норм матеріального права. Закономірно, що активізація діяльності та зростання інтересів фізичних і юридичних осіб у різних сферах цивільних правовідносин тягне за собою й збільшення цивільних спорів, вирішення яких вимагає спеціальних досліджень із використанням відповідних знань.

У підвищенні рівня здійснення правосуддя неабияку роль відіграє юридична наука. Однією із важливих складових юридичних знань є судова експертиза, адже лише вона дає можливість встановити опосередкованим шляхом нові факти, які недоступні для безпосереднього пізнання, тобто ті юридичні факти, з якими норми матеріального права пов'язують виникнення, зміну та припинення правовідносин. В різні роки окремим проблемам проведення судових експертиз й участі спеціалістів, щоправда, переважно до мети й завдань кримінального процесу, приділяли увагу відомі вчені Л.Є. Ароцкер, О.Ф. Аубакіров, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, І.В.Гора, Ф.Е. Давудов, П.В. Данісявічюс, Н.І. Клименко, В.П. Колмаков, В.К. Лисиченко, В.М. Махов, Г.М. Надгорний, А.Я. Паліашвілі, М.Я. Сегай, З.М. Соколовський, О.Р. Шляхов та інші, що знайшло відображення й у відповідних нормах кримінального, цивільного та адміністративного процесуального законодавства.

В спеціальній літературі неодноразово вказувалося на існування низки теоретичних та практичних (організаційно-процесуальних й методичних) проблем, пов'язаних із використанням спеціальних знань в цивільному судочинстві. Аналіз джерельної бази та динаміки розвитку теорії й практики

використання спеціальних знань в цивільному судочинстві свідчить про те, що ця наукова проблема розглядалася науковцями з використанням різноманітних методологічних засад і за значною кількістю загальнонаукових та спеціально наукових напрямів. Тривалий час дослідникам цієї проблеми була доступною лише одна цілісна праця, що присвячена проблемам використання спеціальних знань в цивільному процесі – монографія Т.О. Лілуашвілі «Експертиза у радянському цивільному процесі» (1967 р.) і тільки понад чверть століття по тому вийшла наукова праця А.Г. Давтяна «Експертиза у цивільному процесі» (1995 р.)

Окремі проблеми використання спеціальних знань розглядалися у дисертаціях Ю.М. Жукова «Судова експертиза у радянському цивільному процесі» (1965 р.), В.Б. Федосєєва «Криміналістична експертиза документів у цивільних справах» (1966 р.), Т.М. Федоренко «Процесуальні й тактичні питання почеркознавчої експертизи в цивільному судочинстві» (1977 р.), В.Г. Тихіні «Теоретичні проблеми використання даних криміналістики в цивільному судочинстві» (1983 р.), Т.В. Сахнової «Проблеми судово-психологічної експертизи в цивільному процесі» (1986 р.), О.А. Мохова «Використання спеціальних знань в цивільному процесі Росії» (2006 р.), Ф.Д. Дадашевої «Проблеми правового регулювання судово-медичної експертизи в цивільному процесі» (2002 р.), С.С. Бичкової «Експертиза в цивільному процесі» (2003 р.). Окремі питання судової експертизи, її загальна характеристика висвітлювалися в працях фахівців в галузі цивільного процесу О.В. Іванова, О.Ф. Клеймана, С.В. Курильова, В.В. Молчанова, М.К. Треушнікова, К.С. Юдельсона та ін. Безумовно, що багато які з науковців, що досліджували проблеми використання спеціальних знань в цивільному процесі, внесли неоціненний вклад в розвиток цивільного процесу. Проте низка моментів, пов'язаних з проблемою інституту судової експертизи, не вичерпали себе в теоретичному, й, особливо, в практичному плані. Багато які з питань залишаються дискусійними як в теорії, так і на практиці, а тому потребують не лише подальшого вивчення, а й нових підходів до їх вирішення.

Специфіка експертизи як правового явища полягає у самому процесі отримання підсумкового документа, що відбиває результати дослідження – висновку експерта, в особливостях правового статусу учасників судочинства, і, перш за все – його центральної фігури – експерта, в складності оцінки висновку експерта як доказу. Цим проблемам правового інституту судової експертизи в цивільному судочинстві й присвячена стаття.

Інститут судової експертизи, будучи невід'ємною частиною цивільного процесуального законодавства України, відіграє суттєву роль у вирішенні завдань, які стоять перед цивільним судочинством. До них відноситься захист порушених або таких, що оспорується, прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян, організацій та їх об'єднань, а також охорона державних і суспільних інтересів, попередження цивільних правопорушень. Для сучасного періоду розвитку цивільного процесуального права характерною є кардинальна зміна поглядів на сутність і зміст принципу змагальності в цивільному процесі та його нормативного закріплення. Свобода й активність сторін під час судового захисту прав у поєднанні з їх відповідальністю за власні дії передбачає новий погляд на форми реалізації таких традиційних для цивільного процесу принципів як диспозитивність, змагальність за безумовного забезпечення принципу законності. Ці проблеми цивільного процесу знаходять своє відображення в регулюванні судової експертизи та інших форм використання спеціальних знань в ході реформування цивільного процесуального права. Новизна нормативного процесу доказування в нових умовах полягає в тому, що від волі самих сторін залежить участь їх в змагальному процесі. Тепер самі «зацікавлені особи» повинні піклуватися про повноту доказового матеріалу, їхня пасивна участь тягне за собою негативні наслідки для сторін, а не для суду, як це було раніше. Повною мірою це стосується й інституту судової експертизи. Процесуальні кодекси розглядають висновок експерта як один із засобів доказування, а судову експертизу – як основний спосіб використання досягнень науки, техніки, мистецтва або ремесла при здійсненні правосуддя [1]. Експертиза значно підвищує надійність і доказову силу зібраних у справі матеріалів, а висновки експертів як джерело доказів забезпечують встановлення об'єктивної істини [2, 344].

Майже всі науковці розглядають судову експертизу як складне комплексне явище. Так, Т.В. Сахновою обґрунтовані різноманітні рівні розуміння судової експертизи: як інституту доказового права; як системи процесуальних відносин; як системи процесуальних дій. У змісті понять судової експертизи на основі виявлення родових та видових ознак вона виокремлює правовий і спеціальний компоненти, єдність котрих характеризує сутність експертизи як правового явища, показує співвідношення професійної оцінки експертом виявлених в ході дослідження спеціальних фактів із змістом судового доказу; обґрунтовує тезу щодо неможливості подвійного розуміння доказового значення висновку експерта (так звані «проміжні факти» мають спеціальний характер і у відриві від ви-

сновку експерта доказом визнаними бути не можуть) [3]. Аналізуючи юридичну мету судової експертизи, ми наголошуємо, що дійсно цілі експертизи можна вважати як юридичні, в силу того, що експертиза характеризується як засіб отримання нової інформації або перевірка вже існуючої, що має значення для вирішення цивільної справи по суті. Ознаками судової експертизи як інституту процесуального права є: підстави призначення й проведення експертизи; своєрідне й відносно уособлення правовідносин, які складаються в процесі призначення й проведення експертизи; процесуальна форма призначення й проведення експертизи; єдині принципи; власна юридична конструкція; своєрідний механізм правового регулювання. Всі ці ознаки, на думку А.В. Кудрявцевої, характеризують особливий юридичний режим як визначальну категорію для виокремлення окремих інститутів [4, 5].

Отже, інститут судової експертизи в цивільному процесуальному праві – це сукупність відносно уособлених норм, що регламентують процесуальні дії й відносини при призначенні й проведенні судової експертизи в цивільному судочинстві. Такі норми мають свою юридичну конструкцію та єдині принципи, котрі визначають механізм і способи правового впливу. Правові межі використання спеціальних знань в цивільному судочинстві визначаються законом й судом з урахуванням правил належності, допустимості, достовірності й достатності доказів для вирішення конкретної справи. Правило належності полягає в тому, що суд повинен досліджувати лише ті докази, котрі відносяться до цивільної справи. Це правило дозволяє правильно визначити обсяг доказового матеріалу, усунути з процесу все зайве, що не відноситься до справи і не потрібне для її правильного вирішення. Під допустимістю доказів слід розуміти їх придатність з точки зору законності джерела, методів та прийомів отримання відповідної інформації по справі. Достовірність – це характеристика, що відбиває точність встановлених обставин справи фактичним обставинам, які мали місце. Вже на етапі формування предмету доказування по справі можуть бути потрібними спеціальні знання, до того ж їх невикористання або неправильне використання призводить до судових помилок. Достовірність доказів оцінюється судом. Тут також необхідно дотримуватися певних правил доброякісності джерела доказової інформації й зіставленості доказів. Достатність доказів – це якісна характеристика процесу (стану), яка дозволяє із сукупності доказів зробити однозначний висновок та вирішити справу по суті.

Кінцевий висновок суд отримує, виходячи з даних, котрі, з одного боку, надані сторонами, а з іншого –

є достатніми для вирішення справи. Суд у сучасних умовах повинен встановлювати фактичні обставини справи, з високим ступенем ймовірності наблизитися до розуміння сутності досліджуваного явища (достатнього для формування внутрішнього переконання й винесення законного й обґрунтованого рішення) й приймати для цього передбачені процесуальним законом заходи. На встановлення обставин справи та їх оцінку і направлений весь процес доказування. Досягнення істини за сучасних умов змагальності передбачає встановлення не всіх фактичних обставин, пов'язаних із правовідносинами, що розглядаються, а лише тих, котрі у відповідності до норм, які застосовуються, достатні для винесення рішення по справі. Принцип неупередженості судових доказів означає, що жодний доказ заздалегідь не має для суду більшої доказової сили. Результати оцінки судом доказів викладаються в мотивувальній частині рішення, де суд повинен вказати докази, на яких ґрунтуються висновки суду. Якщо суд, оцінивши докази, встановить, що ті або інші надані матеріали не підтверджують обставин, на які сторони посилаються як на підстави своїх вимог та заперечень, він повинен в рішенні обґрунтовано мотивувати свій висновок про це. Отже, не дивлячись на наявність потреби у спеціальних знаннях, проведенні дослідження з метою отримання доказової інформації, можливим є винесення судового рішення на основі інших доказів (пояснень сторін, показів свідків, письмових та речових доказів), а не експертного висновку.

Значення експертизи в цивільному процесі зводиться до наступного: висновок експерта є джерелом доказової інформації; за допомогою експертизи з'ясовуються ознаки, походження і причинні зв'язки окремих фактів та механізми їх утворення; експертиза дозволяє визначити час початку та перебіг окремих явищ; експертиза дозволяє вирішити питання про тотожність осіб, предметів, речовин, їх групову належність; експертиза дозволяє виявити склад речовини, дати якісну й кількісну характеристику його елементів; експертиза дає можливість встановити факти, які мають юридичне значення; експертиза допомагає дати правильну юридичну оцінку факту, явищу; експертиза є засобом запобігання правопорушень, а також слугує меті уникнення окремих судових помилок [5, 326]. Аналізуючи ознаки судової експертизи, що пропонуються в юридичній літературі, ми виокремлюємо коло ознак, які характеризують її особливості в цивільному процесі, а саме: використання спеціальних знань; проведення досліджень з метою встановлення обставин, що мають значення для справи; спеціальний суб'єкт експертизи; процесуальна форма оформлення експертизи; проведення дослідження на підставі ухвали суду.

В нормі цивільного процесуального законодавства України (ст. 147 ЦПК), присвяченій висновку експерта, визначені окремі з вимог. Перш за все законодавчо визначено найменування документа – висновок експерта. Цей документ призначено лише для оформлення експертного дослідження, проведеного в межах відповідної процесуальної форми. Отже, як доказ є допустимим не будь-який документ, що виходить від особи, яка володіє спеціальними знаннями, а саме висновок експерта. Висновок експерта наділений низкою особливостей, які відрізняють його від інших доказів: якщо дані спеціального характеру (відомості), які містяться у висновку експерта мають зв'язок із предметом доказування у справі, то вони не можуть бути замінені ніякими іншими засобами доказування, так як вони або не містять у собі інформації спеціального характеру або містять цю інформацію у такому вигляді, що вимагає застосування спеціальних знань і навичок для її виявлення і надання їй вигляду, доступного для сприйняття, дослідження і оцінки особами, які не володіють спеціальними знаннями (суб'єктами доказування); необов'язковість висновку експерта для суду, що означає оцінку його за загальними правилами оцінки доказів. Суд при цьому може не погодитися з висновками експерта, однак у цьому випадку він повинен призначити додаткову або повторну експертизу в залежності від причин або обґрунтувати своє рішення на одному з прийнятих ним експертних висновків; результати не судових експертиз (наприклад, висновок аудитора), відомчих перевірок, які мають відношення до предмета доказування, не виключаються з числа доказів у справі якщо відповідають пред'явленим вимогам, однак не здатні замінити експертного висновку, який відповідає вимогам процесуального законодавства.

Цивільним процесуальним кодексом України визначено, що експертизу вправі призначити лише суд. Проте ініціатива у призначенні судової експертизи належить не лише суду, а й кожна із сторін. Інші особи, які беруть участь у справі, вправі надати суду запитання, які підлягають вирішенню при проведенні судової експертизи. Визначення обсягу експертного завдання, предмета експертизи – прерогатива суду, яка реалізується під час призначення експертизи шляхом винесення відповідної ухвали. Це головний процесуальний документ і юридичний факт, що тягне за собою виникнення всієї системи процесуальних відносин з приводу експертизи. Без такої ухвали судді неможливою є ні поява експерта у процесі як особливої процесуальної фігури, ні проведення експертного дослідження. Жоден інший документ не може замінити собою ухвалу суду про призначення експертизи. Правильне визначення підстав призначення судової

експертизи має подвійне значення: допомагає точно обрати вид експертизи і в цілому окреслити компетенцію експерта в майбутньому дослідженні [6, 43].

За своїм характером й предмету види експертиз у цивільному процесі також різноманітні й багаточисельні, як і галузі спеціальних знань, що свідчить про неможливість визначення точного й повного переліку експертиз. До числа різноманітних видів судових експертиз залежно від характеру застосування спеціальних знань відносяться такі: криміналістичні (почеркознавчі, техніко-криміналістичні експертизи документів), товарознавчі, будівельно-технічні, судово-медичні, судово-психіатричні, психологічні та інші види експертиз. Все частіше під час розгляду цивільних справ, а також спорів, які виникають з цивільних правовідносин, виникає необхідність такого дослідження доказів, у процесі якого доцільно використовувати знання фахівців в галузі судово-грунтознавчої, судово-екологічної та інших видів експертиз.

Висновок експерта входить до числа доказів і, як всі інші, не має наперед встановленої сили, переваги над іншими джерелами доказів. Для цього проводиться дослідження й оцінка висновку експерта судом, що є важливими етапами судової діяльності, в ході яких перевіряється й оцінюється доказова сила висновку. Дослідження висновку дає суду необхідну інформацію для наступної оцінки. Більшість учасників процесуальних дій вважають, що оцінка доказів є невід'ємною частиною загального процесу доказування. Відповідно до вимог ст. 212 ЦПК України, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному розгляді в судовому процесі всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Належність висновку експерта – це його здатність встановлювати наявність або відсутність шуканих у цивільній справі обставин. На належність висновку експерта вказує низка положень тексту, а саме: вказівка на ухвалу суду, який прийняв конкретну цивільну справу до розгляду і номер цієї справи; відображення обставин конкретної справи у вступній частині висновку експерта; взаємозв'язок досліджуваних об'єктів та запитань експерту з конкретною цивільною справою. Допустимість висновку експерта – відповідність висновку вимогам норм цивільного процесуального права. Достовірність висновку експерта – встановлення дійсних зв'язків, відносин і залежностей між сторонами, властивостями й якостями висновку експерта. В такому разі необхідно враховувати надійність застосовуваної методи-

ки та обґрунтованість отриманих результатів [7, 37]. Засобом перевірки висновку експерта в цивільному процесі слугують показання експерта, отримання й надання інших доказів учасниками процесу й порівняння висновку з цими доказами.

Судову експертизу вважають самостійним юридичним інститутом, який охоплює поняття експерта як фізичної особи, яка здійснює процес експертного дослідження, і поняття експертизи як дії експерта, а висновок експертів є самостійним видом доказів за адміністративними, цивільними справами та кримінальними провадженнями. На думку А.Р. Абдуліна, судова експертиза є окремим інститутом цивільного процесуального права, інститутом кримінального процесуального права та інститутом господарського процесуального права, про що свідчить специфіка підстав призначення й проведення експертизи, процесуальна форма та послідовність дій суб'єктів призначення й проведення експертизи [8, 9–10].

Ми не можемо погодитися в повній мірі з такою думкою російського вченого. Незалежно від виду судочинства (цивільне, адміністративне, кримінальне, господарське) експертна діяльність єдина за своєю методичною основою – про що свідчить й здійснювана в межах провідних експертних відомств паспортизація та стандартизація експертних методик. Відрізняють експертизу в різноманітних галузях права лише процедури, традиційно властиві кожному виду судочинства. Саме ці особливості, відмінності в процесуальних аспектах проведення експертизи, і є перешкодою для використання висновків, отриманих в одному процесі (наприклад, цивільному), для мети доказування в іншому судочинстві. В інтересах підвищення ефективності процесуальної діяльності, здешевлення судочинства, необхідно створити єдині нормативні основи експертної діяльності для всіх видів судочинства, котрі б дали змогу використовувати результати експертної діяльності в будь-якому процесі – незалежно від того, нормами якого процесуального права регулювався порядок отримання

висновку експерта. Для реалізації даного положення необхідно створити універсальний за своєю сутністю закон «Про судову експертизу», довівши до відповідності з ним всі галузеві закони, котрі так або інакше пов'язані із регламентацією експертизи й статусом осіб, які беруть участь в її проведенні. З урахуванням цих ідей, норми даного закону повинні носити всезагальний, «наскрізний» характер, охоплювати як державну експертну діяльність, так і недержавну, відбивати загальні процесуальні аспекти призначення й проведення експертизи – єдині для всіх видів судочинства [9, 7]. Окрім єдності методичних основ судово-експертної діяльності, можна виявити й явну збіжність правових аспектів експертизи в кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному процесах, що мають прояв: у вимогах, які відносяться до експерта як учасника судочинства; у загальному обов'язі прав експерта; в нормативному визначенні статусу окремих процесуальних видів експертиз; у вимогах, які пред'являються до структури і змісту висновку експерта; у можливостях допиту експерта з метою роз'яснення наданого ним висновку.

Висновок. Правовий інститут судової експертизи є комплексним міжгалузевим інститутом. Єдність інтегрованої природи всіх видів судових експертиз зумовлює необхідність вироблення однакового підходу до проблем використання спеціальних знань й, зокрема, судової експертизи, при удосконаленні процесуального законодавства в різноманітних видах судочинства. Експертні завдання, об'єкти експертизи, методи та методики експертного дослідження не залежать від процесуальної процедури, а визначаються родом та видом судових експертиз. Закон України «Про судову експертизу» заклав загальні основи державної експертної діяльності – незалежно від виду судочинства, в ході якого застосовують експертні знання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мохов А.А. Использование специальных знаний в гражданском судопроизводстве России : Теория и практика : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук / А.А. Мохов. – СПб, 2006. – 36 с.
2. Криміналістика. Академічний курс : підручник. / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко, В.О. Попелюшко. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
3. Сахнова Т.В. Экспертиза в гражданском процессе (Теоретическое исследование) : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / Т.В. Сахнова. – Красноярск, 1998. – 402 с.
4. Кудрявцева А.В. Судебная экспертиза как институт уголовно-процессуального права : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 / А.В. Кудрявцева. – СПб, 2001. – 32 с.
5. Ходанович В.О. Судові експертизи в цивільному судочинстві України / В.О. Ходанович // Сучасні проблеми криміналістики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора В.П. Колмакова. – Одеса : Юридична література, 2013. – С. 326–329.
6. Гора І.В. Використання спеціальних знань адвокатом : науково-практичний посібник / І.В. Гора ; Академія адвокатури України. – К. : ПРЕЦЕДЕНТ, 2013. – 62 с.
7. Пропастин С.В. Оценка следователем результатов компьютерной экспертизы / С.В. Пропастин // Уголовный процесс. – 2013. – № 4. – С. 32–37.
8. Абдуллин А.Р. Судебная экспертиза в гражданском судопроизводстве России : состояние, проблемы, перспективы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 / А.Р. Абдуллин. – СПб, 2005. – 20 с.
9. Зайцева Е.А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 / Е.А. Зайцева. – М., 2008. – 34 с.

**ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО
ИНСТИТУТА СУДЕБНОЙ
ЭКСПЕРТИЗЫ В ГРАЖДАНСКОМ
ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ**

Ходанович В.

Аннотация: Статья посвящена исследованию института судебной экспертизы в гражданском процессе Украины. На основе анализа научной литературы, норм действующего законодательства, в статье раскрываются понятия и характерные черты судебной экспертизы, выделяются специфические черты вывода эксперта как средства доказывания в гражданском процессе. Проанализировано содержание действующих нормативных актов, регулирующих вопросы использования специальных знаний в гражданском процессе, в частности, статьи, посвященные использованию специальных знаний эксперта при решении гражданских споров.

Ключевые слова: эксперт, вид экспертизы.

**THE PROBLEMS OF LEGAL INSTITUTE
OF FORENSIC EXAMINATION
WITHIN CIVIL PROCEEDINGS
IN UKRAINE**

Hodanovych V.

Summary: The of expert testimony in court in civil procedure of Ukraine integrated analytical investigation. On the basis of scientific literature analysis, existing legislation regulations, the concepts and idiosyncrasies of expert testimony in court and its classification, expert examinations as a way of proving in civil procedure specific features are exposed. The existing normative documents which regulate the application of special knowledge in civil litigation, in particular, those which devoted to the use of special knowledge of expert at permission of civil disputes have been analyzed.

Keywords: expert, type of forensic examination.